

Däckspängers estetik

Den estetiska påverkan av tillgänglighetsåtgärder
i naturområden

Lili Banks, Sofia Hillerström

Examensarbete/Självständigt arbete • 15 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Landskapsarkitektprogrammet - Uppsala
Uppsala 2026

Däckspängers estetik. Den estetiska påverkan av tillgänglighetsåtgärder i naturområden

The aesthetics of boardwalks. The aesthetic impact of accessibility measures in nature areas

Lili Banks, Sofia Hillerström

Handledare:	Marina Queiroz, SLU, institutionen för stad och land
Examinator:	Viveka Hoff, SLU, institutionen för stad och land
Omfattning:	15 hp
Nivå och fördjupning:	Grundnivå, G2E
Kurstitel:	Självständigt arbete i landskapsarkitektur
Kurskod:	EX0861
Program/utbildning:	Landskapsarkitektprogrammet - Uppsala
Kursansvarig inst.:	Institutionen för stad och land
Utgivningsort:	Uppsala
Utgivningsår:	2026
Upphovsrätt:	Alla bilder används med upphovspersonernas tillstånd, om inte annat anges
Elektronisk publicering:	https://stud.epsilon.slu.se
Nyckelord:	däckspång, estetik, tillgänglighet, naturområde, landskapsarkitektur

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land

Avdelningen för landskapsarkitektur

Förord

Denna uppsats är ett kandidatarbete för landskapsarkitektprogrammet på SLU Ultuna. Under arbetets gång har båda författarna, Lili Banks och Sofia Hillerström, delat upp arbetet jämnt med ett starkt samarbete. Vi har båda skrivit på, reviderat och diskuterat arbetets alla delar tillsammans. Vi har även jobbat tillsammans för att skapa alla kartor och fotografier.

Tack

Vi vill tacka vår handledare Marina Queiroz för all hjälp och guidning vi har fått under arbetets gång. Vi vill även tacka alla i vår handledningsgrupp för allt stöd och alla tips och förslag.

Sammanfattning

Sveriges riksdag har tagit fram tio friluftsmål varav ett är Tillgänglig natur för alla (Naturvårdsverket 2025). Syftet med detta arbete är att undersöka hur tillgängliggörandet genom anläggningen av däckspänger påverkar de estetiska värdena i naturområdet Dyarna och Gröngarnsåsen samt Vårdsättra strandpromenad. Med hjälp av Naturvårdsverkets riktlinjer och aktuella exempel skapar vi en bakgrund för vad som gör en däckspång tillgänglig och vilka ekologiska fördelar de kan bidra med. Bakgrunden lyfter även konflikten mellan tillgänglighet och orördhet i en svensk kontext samt beskrivningar av de platser som besöks i arbetet. Genom att utgå från fyra olika vetenskapliga artiklar skapas en indelning av estetik i tre olika teoretiska linser: evolutionär estetik, naturlig estetik och funktionell estetik. Dessa linser lägger grunden för arbetets analysprotokoll, som används vid platsbesöken vid Dyarna och Gröngarnsåsen samt Vårdsättra strandpromenad. Resultatet visar att däckspänger kan ha olika sorters påverkan på de estetiska värdena på de båda platserna utifrån analysprotokollet. Diskussionen lyfter att däckspänger kan både under- och överordna sig sin omgivning estetiskt beroende på hur de utformas samt hur dessa två alternativ kan fungera i en svensk kontext för framtida tillgänglighetsarbeten.

Nyckelord: däckspång, estetik, tillgänglighet, naturområde, landskapsarkitektur

Abstract

The Swedish parliament has produced ten outdoor recreation goals, one of which is Accessible nature for everyone (Naturvårdsverket 2025). The goal of this essay is to examine how accessibility through the implementation of boardwalks affects the aesthetic qualities of Dyarna and Gröngarnsåsen nature area and Vårdsättra strandpromenad. The background explains what makes a boardwalk accessible and what ecological advantages it can have with the guidelines from Naturvårdsverket and other relevant examples. The background also mentions the conflict between accessibility and untouched nature in Sweden and the sites that were visited during the process. Based off of four different academic texts aesthetics is divided into three lenses: evolutionary aesthetics, nature aesthetics and functional aesthetics. These lenses create the base for the analysis protocol used during the site visits to Dyarna and Gröngarnsåsen and Vårdsättra strandpromenad. The results show that boardwalks can have different kinds of aesthetic impact at the two sites according to the analysis protocol. The discussion brings up how boardwalks can be both aesthetically subordinate and superior to the nature around them depending on how they are designed as well as how these two options could work in a Swedish context for future accessibility projects.

Keywords: boardwalk, aesthetics, accessibility, nature area, landscape architecture

Innehållsförteckning

Figurförteckning	7
1. Introduktion	10
1.1 Syfte och frågeställning.....	11
1.2 Avgränsningar	11
2. Bakgrund	13
2.1 Spångers historia	13
2.2 Riktlinjer för tillgängliga däckspånger	14
2.2.1 Praktiska begränsningar hos däckspånger	14
2.3 Däckspånger som verktyg för att skydda ekosystem	15
2.4 Konflikten mellan tillgänglighet och "orörd" natur.....	16
2.5 Platser som undersöks i arbetet	17
2.5.1 Dyarna och Gröngarnsåsen.....	17
2.5.2 Vårdsätra strandpromenad	18
3. Teori och metod	20
3.1 Platsbesök.....	20
3.2 Teoretiska linser: Tre sorters estetik.....	20
3.2.1 Evolutionär estetik enligt Kaplan & Kaplan (1989)	21
3.2.2 Naturlig estetik enligt Thompson (2000).....	23
3.2.3 Naturlig estetik enligt Nassauer (1995)	23
3.2.4 Funktionell estetik enligt Herrington (2016).....	24
3.3 Analysprotokoll.....	25
4. Resultat	26
4.1 Dyarna och Gröngarnsåsen.....	26
4.1.1 Evolutionär estetik	27
4.1.2 Naturlig estetik	31
4.1.3 Funktionell estetik	32
4.2 Vårdsätra strandpromenad	34
4.2.1 Evolutionär estetik	35
4.2.2 Naturlig estetik	38
4.2.3 Funktionell estetik	41
4.3 Resultatanalys.....	42
4.3.1 Däckspånger utifrån evolutionär estetik	42
4.3.2 Däckspånger utifrån naturlig estetik	43
4.3.3 Däckspånger utifrån funktionell estetik.....	44
5. Diskussion	45
5.1 Resultatdiskussion: Däckspånger kan under- eller överordna sig landskapet estetiskt.....	45

5.2	Metoddiskussion	46
5.3	Slutsats	48
5.3.1	Framtida forskning	48
	Referenser.....	50

Figurförteckning

Samtliga figurer som saknar annan källhänvisning är fotografier som tagits av Banks och Hillerström under respektive platsbesök år 2026.

Figur 1. Kavelbro under byggnation (Hedlund, B (1941–1943). Bygge av kavelbro. [Fotografi] https://digitaltmuseum.se/0210111731510/bengt-hedlunds-minnesbilder [2026-03-03] PDM 1.0).....	13
Figur 2. Kavelbro i ett sankt skogsområde (Andersson, E (1930–1966). Kavelbro över ett vattendrag i skogen. [Fotografi] https://digitaltmuseum.se/021017796550/kavelbro-over-ett-vattendrag-i-skogen-denna-typ-av-bro-anvandes-over-sanka [2026-03-03] PDM 1.0).....	13
Figur 3. Promenadsträckan som undersöks i naturområdet Dyarna och Gröngarnsåsen, med text som anger relevanta element på platsen. (Tillägg av Hillerström & Banks med bakgrundskarta: Karta © Lantmäteriet.)	18
Figur 4. Promenadsträckan som undersöks längs Vårdsättra strandpromenad, med text som anger relevanta element på platsen. (Tillägg av Hillerström & Banks med bakgrundskarta: Karta © Lantmäteriet.)	19
Figur 5. Promenadsträckan som undersöks i naturområdet Dyarna och Gröngarnsåsen, med siffror som anger vad vi benämner varje etapp med däckspång under promenaden. (Tillägg av Hillerström & Banks med bakgrundskarta: Karta © Lantmäteriet.).....	26
Figur 6. Det öppna landskapet med Gröngarnsåsen till höger i horisonten. Etapp 1.	27
Figur 7. Ordnade vertikala linjer hos träden förstärks av de vertikala linjerna hos däckspångens räcke. Etapp 1.	27
Figur 8. Landskapets egen sammanhållning, bestående av vass och Gröngarnsåsens mörka siluett i horisontella fält, bryts upp av spångens tvärgående linjer. Etapp 2.	27
Figur 9. Sluss för betesdjur i hagen.	28
Figur 10. Fågeltorn som blicken leds till med hjälp av däckspångens närvaro. Etapp 2. .	28
Figur 11. Hexagonformad sittytta. Etapp 2.....	28
Figur 12. Grusväg övergår till spång och förenas efter några meter med trästaketet.	29
Figur 13. Smal spång som svänger in abrupt bakom träd och skymmer spångens fortsättning.	30

Figur 14. Däckspång som svänger mjukt och avslöjar lite av fågeltornet i taget, med tillägg i fotot som visar förstoring av fågeltornet. Etapp 2.....	30
Figur 15. Däckspång som svänger genom landskapet i distinkt mönster, sedd från toppen av fågeltornet. Etapp 2.....	31
Figur 16. Smal spång med rakt formspråk som upplevs följa väggen av högre vegetation på vänster sida.....	31
Figur 17. En utstickande del av däckspången är utrustad med livboj och stege vilket vittnar om att platsen kan bli mycket vattenmättad under vissa årstider. Etapp 1.	33
Figur 18. Bänkbord med plats för rullstol tydliggör att promenadsträckan är tänkt att kunna vara tillgänglig för människor med rörelsenedsättningar. Etapp 1.....	33
Figur 19. Bänkbord utan anpassning för rullstol längs med den smala spången.	33
Figur 20. Promenadsträckan som undersöks längs Vårdsätra strandpromenad med siffror som anger vad vi benämner varje etapp med däckspång under promenaden. (Tillägg av Hillerström & Banks med bakgrundskarta: Karta © Lantmäteriet.)	34
Figur 21. Däckspången sticker ut från sin omgivning men har en symmetri som skapar ordning i landskapet. Etapp 6.	35
Figur 22 Ramp som sticker ut från sin omgivning men har en symmetri som får den att se ordnad ut. Etapp 1.	35
Figur 23. Spången i bakgrunden smälter in mot aspdungen till färg och form. Etapp 2... 35	35
Figur 24. Spången smälter in bakom vassen, sett från en utstickande brygga från spången. Etapp 6.....	35
Figur 25. Ett distinkt visuellt element sedd från spången bestående av en förfallen stuga. Etapp 2.....	36
Figur 26. En del av spången som öppnar upp sig till en plattform runt en gammal ek. Etapp 5.....	36
Figur 27. Ett distinkt visuellt element som blir särskilt utmärkande då bron ser ut som att den hade kunnat vara en del av spången men sticker ut ännu mer eftersom den inte är en del av spången.	36
Figur 28. Däckspången guidar tydligt vilken riktning man ska gå i. Etapp 6.....	37
Figur 29. Ledstråket underlättar orienteringen på platsen och hjälper till att visa vart man ska gå.	37
Figur 30. Avsaknaden av spång eller ledstråk gör det svårt att veta vilket håll promenaden går.....	37

Figur 31. En utformning av spången där spången slingrar sig fram och försvinner runt en sväng. Etapp 1.....	38
Figur 32. En utformning av spången där den går rakt genom landskapet och slutet av spången försvinner in i ett mörkt trädparti. Etapp 6.....	38
Figur 33. Spången följer landskapets rörelse längs med skogskanten och smälter in i sin omgivning i färg och form. Etapp 2.....	39
Figur 34. Spången har byggts runt och anpassats till stenens form. Etapp 5.	39
Figur 35. Spången går ihop med stenen som en pusselbit och gör det tydligt att det är naturen som styr spångens form. Etapp 5.....	39
Figur 36. Spången skär rakt genom landskapet och skapar sin egen form. Etapp 4.	39
Figur 37. Spången har samma färg som träden runt om den. Etapp 5.	40
Figur 38. Brons nyare trä har en utstickande färg från allt annat i dess omgivning.....	40
Figur 39. Spångens raka linjer får det snåriga naturreservatet att se mer städad ut. Etapp 6.	40
Figur 40. Spången är mer oregelbunden och följer landskapet och får därför inte samma städade uttryck. Etapp 1.....	40
Figur 41. Spångens funktion är att underlätta framkomligheten i ett lutande landskap. Etapp 1.....	41
Figur 42. Spångens funktion är att underlätta framkomligheten i ett blött landskap. Etapp 6.	41

AI deklARATION

Detta arbete har genomförts helt utan användning av generativa AI-verktyg. Google-translate har använts som stöd för förståelse av enstaka begrepp och Google samt Google-scholar har använts som sökmotor för detta arbete.

1. Introduktion

Naturvistelse kan bidra med välbefinnande, social samhörighet och kunskapsinläring. Med grund i detta har de tio friluftsmålen från Sveriges riksdag tagits fram, varav ett av dessa är Tillgänglig natur för alla (Naturvårdsverket 2025). Målet är att tillgänglighet till naturupplevelser bör vara en prioritering inom planering och förvaltning. Naturvårdsverket lyfter fortsättningsvis att målet förväntas bli svårt att uppnås under kommande år, eftersom de statliga medel som finns för naturvägledning och naturvård inte bedöms vara tillräckliga. Då efterfrågan på friluftsområden samtidigt ökar i samhället, blir kostnaderna för att erbjuda just tillgänglig natur för alla också stadigt högre (ibid.).

Utöver de ekonomiska begränsningarna är en annan utmaning med tillgängliggörandet av naturområden den motsägande viljan att bevara naturen i vad som uppfattas som orört skick. Detta har bland annat undersökts i en svensk kontext av forskaren Kristin Godtman Kling (2024). Även om det kan finnas goda ekologiska skäl till att låta naturområden utvecklas utan mänsklig påverkan, är det enligt Kling ofta människors syn på hur naturen borde se ut och upplevas som skapar fientlighet mot tillgänglighetsanpassningar i naturområden. Det är även inom detta ämnesområde hon anser att en stor potential för förändring finns, genom att utmana den konstruerade och idealiserade versionen av hur naturen ska se ut (Kling 2024). Därför avser detta arbete att gå djupare inom just estetiska värden i naturområden, gällande hur dessa påverkas när tillgänglighetsanpassningar görs.

Det finns många olika funktionsnedsättningar som alla behöver visas hänsyn inom planering av friluftsområden och dessa anpassningar kan se väldigt olika ut beroende på miljöns förutsättningar. I det här arbetet har vi valt att avgränsa oss till fysisk framkomlighet, eftersom nedsatt rörelseförmåga är en mycket vanlig funktionsnedsättning bland den svenska befolkningen (Naturvårdsverket 2013). Att tillgodose tillgänglighet för denna grupp anser vi också kan innebära ett relativt stort ingrepp i landskapet eftersom det kräver breda, jämna ytor att ta sig fram över i kombination med uppstickande handledare för att tillmötesgå balanssvårigheter (ibid.). Därför blir den estetiska påverkan detta medför en relevant fråga.

Vi har även valt att avgränsa oss till en särskild friluftsanordning som används för ökad framkomlighet: spänger. Spänger kan användas i blöta eller svårframkomliga miljöer för att göra naturen mer tillgänglig, men de flesta spängerna är bara två till tre plankor breda. Detta gör att de ändå inte är

tillgängliga för folk med till exempel nedsatt syn eller rörelseförmåga. Ett alternativ till detta är så kallade däckspänger, som är bredare och erbjuder bättre tillgänglighet. Däckspänger kan även fylla ekologiska funktioner genom att minska slitaget på omgivande terräng, vilket gör dem till relevanta konstruktioner att undersöka inför framtida tillgänglighetsarbeten. (Naturvårdsverket 2013).

Den estetiska påverkan från anläggandet av däckspänger är enligt oss en särskilt intressant fråga, eftersom det är en anordning som kan utformas på många olika sätt samtidigt som den fyller en viktig funktion (Naturvårdsverket 2007). De tvärställda plankorna gör det exempelvis möjligt för spången att antingen svänga mjukt eller ha kantiga vinklar samtidigt som spångens höjd ovan mark också kan variera (ibid.). Vilken påverkan detta kan på naturmiljöns befintliga estetiska värden är en komplex och subjektiv fråga. För att beakta denna subjektivitet, väljer vi i detta arbete att fördjupa oss i olika teoretiska ramverk för estetik inom landskapsarkitektur. Med hjälp av dessa avser vi lyfta olika perspektiv på vilken estetisk påverkan anläggandet av däckspänger kan ha två i tätortsnära naturområden i Uppsala region.

1.1 Syfte och frågeställning

Arbetet tar avstamp i den i Sverige förekommande uppfattningen att höga estetiska värden som finns i ”orörd” natur är svåra att kombinera med de sociala värden som tillkommer genom tillgänglighetsåtgärder. Syftet är därför att undersöka hur de estetiska värdena i tätortsnära naturområden påverkas av närvaron av däckspänger. Detta kan i sin tur bli relevant för att framtida tillgänglighetsåtgärder i form av däckspänger ska kunna utformas med större förståelse för dess estetiska påverkan på sin omgivning.

Frågeställning:

- Vilken estetisk påverkan har tillgängliga däckspänger i naturområdena Dyarna och Gröngarnsåsen samt Vårdsätra strandpromenad?

1.2 Avgränsningar

I detta arbete har vi valt att avgränsa oss till den estetiska påverkan tillgängliga däckspänger har på två tätortsnära naturområden i Uppsala region. Avgränsningen till tätortsnära naturområden beror på att Naturvårdsverket lyfter fram att de är områden som bör prioriteras för att tillgängliggöras (Naturvårdsverket 2013). Uppsala region valdes för att klimatfaktorer vid platsbesöken inte skulle skilja sig åt för mycket och därigenom påverka resultaten, samt för att underlätta resan till

de båda platserna. Samtidigt valdes även platser i olika kommuner, för att öka chansen för skillnader i däckspängernas utformning. Avgränsningen till den estetiska påverkan grundas i det Kristin Godtman Kling (2024) nämner angående att fientligheten till tillgänglighetsanpassning av natur ofta beror på den estetiska uppfattningen att natur borde få stå "orörd". Vi har avgränsat oss till spänger som tillgänglig friluftsanordning då de kan utformas på många olika sätt (Naturvårdsverket 2007) och fokuserar på däckspänger för att det är en anpassning som underlättar fysisk framkomlighet för folk med nedsatt rörelseförmåga. Däckspänger kan även bidra med ekologiska fördelar genom att minska slitaget som mycket besökare kan orsaka (Naturvårdsverket 2013). Även om ramper är en annan slags konstruktion än däckspänger, nämner Naturvårdsverket att vissa längre ramper "till sin karaktär närmare kan betraktas som däckspänger" (ibid:108). Eftersom vi i detta arbete fokuserar på estetiska värden, väljer vi även att inkludera markförankrade träramper när vi diskuterar däckspänger. Vi har även behövt avgränsa oss årstidsmässigt i våra platsbesök då detta arbete utförs mellan januari och mars, alltså blir alla våra observationer påverkade av årstiden.

2. Bakgrund

I det här avsnittet skriver vi om hur däckspänger kan användas i flera olika typer av miljöer och hur det finns riktlinjer från Naturvårdsverket på dess olika utformningar för att maximera tillgängligheten och vilka praktiska begränsningar de har. Vi skriver även om de ekologiska fördelarna däckspänger kan bidra med. Dessutom nämner spängers historia och den estetiska konflikten mellan orörd natur och tillgänglighet. Till sist ger vi en bakgrund till platserna där vi genomförde våra platsbesök.

2.1 Spängers historia

Spänger fanns redan under medeltidens pilgrimsfärder och anlades främst över myrar som ett alternativ till kavelbroar (Montelius 2012; Petersson 2025). Kavelbroar, liksom däckspänger, består av smala trädstammar som anläggs tvärs över vägens riktning (Nationalencyklopedin u.å.), se ett exempel i figur 1. Den största skillnaden mellan en kavelbro och dagens däckspänger är att kavelbroar anläggs direkt på marken och är byggda så att vattnet kan fortsätta flöda igenom dem (Hallands kulturhistoriska museum 2018), medan däckspänger är upphöjda så att vattnet inte flödar över vägen utan under den.

Ett exempel på en väldigt gammal spång är Kyrkspången som går över Nordmyran i Uppsala län. Spången var en del av stigen folket i området tog för att ta sig till Tärnsjö och varje markägare ansvarade för delen av spången som gick över deras mark. Idag är det tyvärr inte samma spång som går över Nordmyran då den förstördes av vårfloden 1931, 1975 byggdes en ny spång och igen 2001 när denna behövde rustas. (Naturkartan u.å.b.)

Figur 1. Kavelbro under byggnation (Hedlund, B (1941–1943). Bygge av kavelbro. [Fotografi] <https://digitaltmuseum.se/0210111731510/bengt-hedlunds-minnesbilder> [2026-03-03] PDM 1.0)

Figur 2. Kavelbro i ett sankt skogsområde (Andersson, E (1930–1966). Kavelbro över ett vattendrag i skogen. [Fotografi] <https://digitaltmuseum.se/021017796550/kavelbro-over-ett-vattendrag-i-skogen-denna-typ-av-bro-anvandes-over-sanka> [2026-03-03] PDM 1.0)

2.2 Riktlinjer för tillgängliga däckspånger

För att en däckspång ska vara tillgänglig för så många som möjligt har Naturvårdsverket tagit fram tekniska riktlinjer för hur de bör utformas. Om riktlinjerna följs har däckspånger potential att öka tillgängligheten för människor med nedsatt rörelse- och balansförmåga, men även synnedsättningar. De kan även göra det möjligt för människor utan funktionsnedsättningar att ta sig till delar av naturområden som tidigare varit onåbara. (Naturvårdsverket 2013)

Några grundläggande riktlinjer handlar om plankornas placering samt däckspångens lutning, bredd och möjlighet till möten. Det är till att börja med viktigt att träplankorna placeras vinkelrätt i förhållande till gångriktningen och de ska även ha ett ungefärligt avstånd på fem millimeter mellan sig. Däckspångens lutning ska generellt inte överstiga 1:50, vilket innebär att det inte bör vara mer än en meters höjdskillnad på en 50 meters sträcka. Kortare sträckor eller ramper får i sin tur inte vara brantare än 1:20 och då ska även vilplan finnas med, med fem meters mellanrum. Bredden på däckspånger bör vara minst 1,8 meter men helst 2 meter, vilket grundar sig i att det ska gå att mötas två personer med eldrivna utomhusrullstolar. Mötes- och rastplatser kan med fördel placeras ut längs längre däckspånger och de bör i så fall uppmäta en längd på tre meter och erbjuda möjlighet att sitta ner. (ibid.)

Utformningen av kanter längs däckspångers är också en viktig aspekt för tillgängligheten. Kanterna bör åtminstone förses med avåkningsskydd och för att dessa också ska fungera som bra ledstråk för synnedsatta bör skyddet vara 60-80 millimeter högt. Ett alternativ till avåkningsskydd är räcken eller ledstänger, som samtidigt kan underlätta för människor med balanssvårigheter och även markera delar av spången med högre fallhöjd. Ledstänger är därför ofta en bra lösning för att öka tryggheten för så många användare som möjligt. I vissa fall behövs ledstänger på båda sidorna för att garantera säkerheten, till exempel på ramper eller vid högre fallhöjd. En viktig aspekt av ledstängerna är höjden och det bör finnas handledare i två olika höjdnivåer för att tillmötesgå så många människors förutsättningar som möjligt. För gående vuxna passar en höjd på 0,9 meter medan 0,7 meter fungerar för barn, kortväxta och vuxna i rullstol. En för högt placerad ledstång kan komma i vägen för utsikten för rullstolsburna och det bör därför vara fri sikt vid höjden 1,1-1,25 meter. (ibid.)

2.2.1 Praktiska begränsningar hos däckspånger

Däckspånger behöver ses över ofta för att byta ut delar och kräver därför mycket förvaltning (Naturvårdsverket 2007). Därför är rådet att platser där grusgång kan fylla samma funktion som en däckspång bör man välja grusgång. Trä i kontakt med marken behöver bytas ut ofta vilket gör att däckspångens utformning spelar

in i vilken livslängd den har. Däckspång på mark kan läggas antingen på bärlinor av trä, lättklinkerbalk eller stenupplag och har fördelen att det är enklare att skapa övergångarna mellan spången och marken. Men eftersom träet har kontakt med marken har den kortare livstid. Däckspång ovan mark är mer oberoende av markrörelsen eftersom stigen hamnar på ett annat plan, den är dessutom luftad underifrån vilket ger den något längre livstid. (ibid.)

2.3 Däckspånger som verktyg för att skydda ekosystem

Däckspånger används inte bara med syfte att inkludera fler människor i naturen utan ofta går tillgänglighetssyftet hand i hand med ekologiska avsikter. Både smala spånger och däckspånger kan användas för att undvika slitage på känsliga marker såsom myrar (Naturvårdsverket, 2007). De kan också användas för att styra den mänskliga aktiviteten i områden med känslig natur. I områden där besöksstrycket är högt blir en däckspång, i jämförelse med en smal spång, särskilt effektiv för att minska slitage (ibid).

Den ekologiska effekten som däckspånger kan ha i områden där mänskligt slitage är högt har bland annat undersökts i ett område med kustdynor i södra Portugal där det känsliga ekosystemet hade tagit stor skada av turisternas trampande under en tid (Ferreira, 2023). Kustdynorna analyserades först genom flygfoton där många mänskligt skapade stigar blev tydliga då dessa ytor saknade vegetation. När en permanent strandpromenad i form av en upphöjd däckspång byggdes på platsen, analyserade man vilken påverkan detta fick på kustdynornas vegetation. Resultatet blev en stark återhämtning för habitatet, vilket bland annat syntes i den betydligt högre täckningsgraden av vegetation ett antal år senare. Forskaren bakom studien kunde också konstatera att på några specifika delar av området, där däckspången exempelvis blivit en omväg för vissa besökare, fortsatte dynerna att utsättas för slitage. Det orsakade därför lägre återhämtning på dessa platser. Slutsatsen blev att styrandet av människors rörelser genom en däckspång kan vara en relativt enkel lösning för att låta den sortens ekosystem återhämta sig (ibid.). Även om detta exempel ligger utanför en svensk kontext, illustrerar det vilken påverkan en däckspång kan ha för människors vanor och användning av en plats. Det visar också potentialen detta har för att skydda eller återhämta ekosystem generellt.

Även i Sverige finns exempel på hur däckspånger kan kombineras med ekologiska syften. I Vårdsätra Naturpark, som också utgör ett av arbetets platsbesök, har en tillgänglig däckspång blivit lösningen för att öppna ett för allmänheten stängt naturreservat. Reservatet är ett försöksområde där naturen ska få utvecklas fritt sedan tidigt 1900-tal, med syfte att undersöka om en betesmark som slutar hävdas kommer att växa igen (Länsstyrelsen, u.å.). Idag utgör

naturreservatet ett unikt habitat för många arter där död ved och kullfallna träd lämnas kvar (ibid.). Valet att anlägga en däckspång och inte någon slags hårdgjord stig anser vi skapar en starkare signal för besökaren att det är otillåtet att lämna den avsedda promenadsträckan, vilket i sin tur skyddar den unika naturmiljön från slitage.

2.4 Konflikten mellan tillgänglighet och “orörd” natur

I Sverige finns motsägande åsikter kring hur mycket av naturen som bör tillgängliggöras, vilket enligt forskaren Kristin Godtman Kling till stor del har att göra med hur människor ser på begreppet natur (Kling 2024). Kling lyfter att definitionen av begreppet är ett mycket omtalat ämne som ofta kretsar kring synen på naturen som en social konstruktion. Särskilt problematiskt anser Kling vara det i västvärlden normaliserade likställandet mellan begreppen natur och vildmark. Kling menar att detta synsätt har en stark koppling till preservationsrörelsen som växte fram i framför allt USA under tidigt 1900-tal. Den huvudsakliga ståndpunkten hos denna rörelse var enligt historikern Garland E. Allen att naturen skulle bevaras i helt orört skick (Allen 2013). Samtidigt som dessa idéer fick fäste och stärkte etableringen av de amerikanska nationalparkerna, påverkades preservationsrörelsen också av idéströmningar om eugenik (ibid.) Enligt Kling innebar detta att synen på naturupplevelser och vildmark blev något som inte var till för alla, utan i huvudsak för en specifik målgrupp: vita medelklass och medelålders män utan funktionsnedsättningar. Spår av preservationsrörelsens syn på vildmark menar Kling lever kvar än idag och även i en svensk kontext. Naturområden i Sverige både marknadsförs och upplevs ofta utifrån sin till synes orörda karaktär, vilket orsakar att tillgängliggörandet genom mänskliga ingrepp i naturen blir en komplex fråga (Kling 2024).

Konflikten mellan tillgänglighet och synen på hur naturen bör se ut blir exempelvis synlig i strategier för friluftspanering som tagits fram av Naturvårdsverket. Till exempel förespråkar de planering av friluftsområden med hjälp av zoner. De beskriver verktyget som följande: “Zonering innebär en medveten indelning i delområden med olika syften, vilket kan avspeglas i olika tillgänglighet och grad av ‘orördhet’.” (Naturvårdsverket 2007:33). Genom att exempelvis dela in ett område i entrézon, mellanzon och en inre zon menar de alltså att vissa naturupplevelser och områden kan planeras utifrån tillgänglighet, medan andra delar kan planeras att ha mindre tecken på mänsklig påverkan. Till exempel beskriver de att entrézoner bör ha hög tillgänglighet och kan ha en mer iordningställd karaktär, medan den inre zonen på andra sidan spektrumet kan ha färre anpassningar till mänskliga behov för att bevara både natur- och upplevelsevärden. Med tanke på att dessa resonemang kommer från en svensk statlig myndighet, drar vi slutsatsen att upplevelsen av mänsklig påverkan i

naturen har stort inflytande över tillgänglighetsarbetet som genomförs i Sverige idag.

2.5 Platser som undersöks i arbetet

Platserna som undersöks i arbetet är två tätortsnära naturområden inom Uppsala region. Undersökningsområdena är båda två promenadstråk som består delvis av däckspång samt delvis grusgång. Nedan beskriver vi hur dessa platser skiljer sig från varandra och vilka delar av promenaderna vi undersöker.

2.5.1 Dyarna och Gröngarnsåsen

Dyarna och Gröngarnsåsen är ett friluftsområde nära centrala Enköping, som utgörs av den skogklädda Gröngarnsåsen i väst, Enköpingsån i öst och en vassig betesmark i emellan dessa (Naturkartan u.å.). Platsen har både nybyggda däckspånger med hög tillgänglighet, men det finns även gamla smala spånger kvar (ibid.), vars placering framgår i figur 1. Kommunen jobbar aktivt med att göra det mer tillgängligt i området, men än så länge har bara två delar av den gamla spångslingan tillgängliggjorts (Jagemo 2024). I framtiden är tanken att sträckan längs med ån också ska utrustas med däckspång, med avsikt att möjliggöra framkomlighet med bland annat rullstol och barnvagn längs hela promenadsträckan (ibid.). Närheten till Enköping centrum och tillgängliggörandet av spången innebär att friluftsområdet har stor potential att användas av många människor.

Vårt undersökningsområde inkluderar de båda sträckorna med däckspång inklusive sträckan med smal spång och grusstig som binder samman dessa (se figur 3). Den inledande delen med grusstig som syns direkt efter markeringen ”start” i figur 1 inkluderas också i vår valda sträcka, eftersom denna byggdes om i samband med att den första däckspången anlades 2022 (Hedenlund 2021). Grusstigen och däckspången är alltså planerade som en helhet och beskrivs röra sig “i mjuka bågar”(ibid.) Den andra däckspången stod klar 2024 och sträcker sig mellan Enköpingsån och ett befintligt fågeltorn (Jagemo 2024). Denna sträcka beskrivs “slingra sig vackert genom vassen i stället för att byggas raka vägen” (ibid.).

Figur 3. Promenadsträckan som undersöks i naturområdet Dyarna och Gröngarnsåsen, med text som anger relevanta element på platsen. (Tillägg av Hillerström & Banks med bakgrundskarta: Karta © Lantmäteriet.)

2.5.2 Vårdsätra strandpromenad

Vårdsätra strandpromenad är en 3 kilometer lång tillgänglighetsanpassad promenadsträcka i Uppsala kommun som består av både däckspånger och grusstigar (se figur 4). Promenaden sträcker sig mellan Lurbo bro och Skarholmen, vilket ger utblickar över både Hågaån och den stadsnära viken Ekoln (Uppsala kommun 2025). Från högt upphöjda spånger får man också möjlighet att

ta sig igenom skog som förut varit ogenomtränglig (ibid.). Strandpromenaden stod färdig 2019 (SVT Nyheter 2019) och ger för första gången på nästan 100 år en inblick i det stängda naturreservatet Vårdsätra Naturpark som man lät växa igen från betesmark under tidigt 1900-tal (Länsstyrelsen u.å.). Vårt undersökningsområde inkluderar hela Vårdsätra strandpromenad och innehåller 6 separata etapper av däckspång.

Figur 4. Promenadsträckan som undersöks längs Vårdsätra strandpromenad, med text som anger relevanta element på platsen. (Tillägg av Hillerström & Banks med bakgrundskarta: Karta © Lantmäteriet.)

3. Teori och metod

För att ta reda på vilken estetisk påverkan däckspänger kan ha på tätortsnära naturområden i Uppsala region har vi till att börja med sammanställt ett analysprotokoll med hjälp av olika teoretiska perspektiv på estetik inom landskapsarkitektur. Bakgrunden till hur protokollet är utformat och hur vi har tolkat de teoretiska ramverken framgår i kapitel 3.2. Sedan genomfördes två platsbesök, som innebar fotografering och dokumentering av platserna utifrån protokollets frågor. Valet av platser motiveras i kapitel 3.1. Resultatet, i form av text och fotografier, organiserades sedan utifrån protokollets struktur.

3.1 Platsbesök

Vi har valt att göra två platsbesök till två tätortsnära naturområden inom Uppsala region: Dyarna och Gröngarnsåsen i Enköping samt Vårdsätra strandpromenad i Uppsala. Dessa platser har valts då de skiljer sig en del från varandra i både miljö, utformning och skala vilket vi anser att de kan skapa värdefulla jämförelser. Båda platserna är tätortsnära och därigenom viktiga friluftsområden för många människor. Dyarna och Gröngarnsåsen består av både en nyare däckspång och en äldre smal spång i liknande miljö. Vårdsätra strandpromenad erbjuder i stället sex olika sammanhängande etapper med däckspång som går igenom olika sorters miljöer, såsom skog och strandkant. Genom att besöka olika typer av platser får vi en bättre bild av vad som kan förstärka eller försvaga en plats estetiskt.

3.2 Teoretiska linser: Tre sorters estetik

Vi har delat in estetik i tre olika typer: Evolutionär estetik, naturlig estetik och funktionell estetik. De tre klassificeringarna av estetik har ursprung från fyra vetenskapliga texter och/eller böcker, Ian Thompsons artikel "Sources of Values in the Environmental Design Professions: the Case of Landscape Architecture" (2000), Joan Iverson Nassauers "Messy Ecosystems, Orderly Frames" (1995), Kaplan & Kaplans "The experience of nature - a psychological perspective" (1989) och Susan Herringtons "Beauty: past and future" (2016). Evolutionär estetik är ett begrepp som vi använder för att beskriva det samband som Kaplan och Kaplan (1989) anser finns mellan estetik och en miljöes potential för mänsklig överlevnad och trivsel. Kaplan och Kaplan lyfter att delar av deras teorier även har likheter med teorier från Kevin Lynch (ibid.). Nassauer (1995) och Thompsons (2000) teorier har vi slagit samman i det vi kallar naturlig estetik eftersom de erbjuder olika perspektiv på hur olika sorters mänskliga ingrepp i naturen påverkar de befintliga estetiska värdena. Funktionell estetik kommer från

Herringtons (2016) teori att estetik är kopplat till funktionalitet. Dessa tre sorters estetik har vi använt som redskap för att formulera frågor till vårt protokoll för att underlätta undersökandet av estetik under våra platsbesök.

3.2.1 Evolutionär estetik enligt Kaplan & Kaplan (1989)

Inom det vi kallar för evolutionär estetik utgår vi från Kaplan och Kaplan (1989), som anser att det finns ett samband mellan estetik och en miljöns potential för mänsklig överlevnad och trivsel. Med det menas att våra evolutionärt nedärvda instinkter för platser där vi är trygga från hot och mår bra, än idag påverkar vilka landskap vi föredrar. Författarna anser alltså att vår estetiska reaktion till en miljö kan förklaras av platsens möjlighet att tillmötesgå välfungerande mänsklig aktivitet. Detta perspektiv blir relevant för arbetet eftersom det erbjuder ett förhållandevis objektivt synsätt på estetik i ett ämnesområde där vi upplever att personliga värderingar ofta får stort spelrum. Med objektiv menar vi i det här sammanhanget att teorin inte kräver särskilda demografiska förutsättningar utan är avsedd att kunna analysera landskapspreferenser, och därigenom estetiska reaktioner, för de flesta människor (ibid.).

I arbetet utgår vi från Kaplan och Kaplans preferensmatris som i sin tur grundas i att landskapspreferens har en stark koppling till både förståelsen av en miljö och möjligheten till utforskning som den erbjuder. Författarna menar att vi föredrar miljöer som vi förstår oss på, men även miljöer som ger oss information om att det finns mer att upptäcka. Dessa två faktorer kan fortsättningsvis uppnås antingen direkt eller indirekt. Genom att korsa dessa faktorer med varandra formulerade Kaplan och Kaplan fyra grundpelare som de kallar sammanhållning, komplexitet, läsbarhet och mystik. Vi har valt att utgå från koncepten sammanhållning, läsbarhet och mystik eftersom dessa tre enligt Kaplan och Kaplan har en något tydligare koppling till landskapspreferens än komplexitet. Framför allt mystik och läsbarhet indikerar landskap som vi föredrar estetiskt men till stor del även sammanhållning. Att bedöma hur komplex en plats är upplevde vi också vara svårare att mäta på ett rimligt sätt.

De tre valda rubrikerna från Kaplan och Kaplan använder vi som en del i vårt analysprotokoll och därför går vi nu djupare in på varje del för att förklara vad de innebär och hur vi använder dem.

Sammanhållning

Sammanhållning är ett slags mått på ordning och det beskriver i vilken grad vi direkt kan förstå den miljö vi vistas i. Det kan exempelvis ta sig uttryck i tydliga mönster, storlekar, texturer eller ljusförhållanden som bidrar till en organisering av de visuella elementen. (Kaplan & Kaplan 1989)

När vi granskar sammanhållning tittar vi på hur de komponenter vi hittat förhåller sig till varandra utifrån ovan nämnda aspekter, med särskilt fokus på vilken roll spången spelar i de vyer vi möts av. Därför har vi formulerat denna fråga för protokollet:

- Vilka mönster/texturer/storlekar/ljuförhållanden i de visuella elementen skapar ordning eller oordning och vilken roll spelar spången i detta?

Läsbarhet

Läsbarhet handlar om hur lätt vi kan förstå miljön i ett indirekt plan. Ett läsbart landskap ger ett slags löfte om att vi kommer fortsätta förstå landskapet när vi förflyttar oss igenom det. Detta kan förekomma när minnesvärda visuella komponenter, såsom landmärken, också är väl strukturerade på ett sätt som låter oss skapa *mentala kartor*. Detta är ett begrepp som Kaplan och Kaplan lyfter att de lånat från stadsplaneraren Kevin Lynch. Hela konceptet för läsbarhet stämmer till stor del överens med Lynchs teorier enligt Kaplan och Kaplan. (Kaplan & Kaplan 1989)

För att analysera läsbarheten utforskar vi hur organiseringen av dominerande visuella element påverkar hur vi förstår och kan orientera oss längs spångpromenaderna. Frågorna i protokollet är följande:

- Vilka distinkta element under promenaden blir en del av våra mentala kartor över platsen och vilken roll spelar spången i detta?
- Är det lätt att orientera sig längs promenaden och vad är spångens bidrag till detta?

Mystik

Mystik beskriver slutligen hur miljön ger indirekt information om att det finns mer att upptäcka utom synhåll. Likt läsbarhet finns här också ett löfte om mer information, men med fokus på utforskning i stället för förståelse. Några exempel på hur mystik kan uttrycka sig är stigar som svänger, något som bara delvis syns bakom växtlighet eller gradvisa förändringar av landformer. (Kaplan & Kaplan 1989)

Vi analyserar mystik genom att identifiera ovan nämnda exempel utifrån om de bidrar till en känsla att det finns mer att utforska. Vi undersöker särskilt hur spången som visuellt element påverkar nyfikenheten till vidare utforskning med hjälp följande fråga i protokollet:

- Finns delvis skymda visuella element som väcker nyfikenhet för vidare utforskning och vad spelar spången för roll i detta?

3.2.2 Naturlig estetik enligt Thompson (2000)

För att analysera vad vi kallar naturlig estetik använder vi till att börja med ett perspektiv från Thompson (2000). Vi använder Thompsons uppdelning av landskapsarkitektur i ekologiska, estetiska och sociala värden för att fördjupa oss i de estetiska värderingarna. Thompson delar upp estetik i fyra delar: The Discourse of Conservation, The Discourse of Improvement, The Discourse of Accommodation och The Discourse of Artistic Expression. Av dessa har vi plockat ut ett perspektiv för naturlig estetik, The Discourse of Improvement som vi har valt att kalla förbättring.

Förbättring är enligt Thompson det synsätt att ett landskap går att förbättra genom landskapsarkitektoniska ingrepp, exempelvis genom att plantera mer varierande växtlighet eller ändrad topografi. Däremot förklarar Thompson även att de bästa förbättringarna en landskapsarkitekt kan göra sker genom att samarbeta med landskapet och följa landskapets form och processer. I linje med detta, lyfter Thompson konceptet *genius loci*, ett begrepp som betyder ”platsens själ” och var populärt under 1700-talet. Att designa med platsens själ i åtanke innebär att utgå från landformer, kultur och material som finns på platsen när man tar estetiska beslut. (Thompson, 2000)

Vi har valt att fokusera på förbättring för att uppmärksamma spångers påverkan på ett landskaps estetik, eftersom däckspänger skulle kunna tolkas vara en sådan förbättring. För att relatera detta till vår undersökning ställer vi dessa frågor i protokollet:

- Följer spången landskapets rörelse?
- Går materialval och utformning i linje med platsens *genius loci*?

3.2.3 Naturlig estetik enligt Nassauer (1995)

Det tredje perspektivet inom vad vi kallar naturlig estetik hämtar vi från artikeln “Messy Ecosystems, Orderly Frames” (Nassauer, 1995). Nassauer menar att tydligt mänskligt skapade ramar och vad hon kallar *cues to care* kan göra det lättare för människor att förstå ekologiska funktioner och därigenom uppfatta stökiga landskap som mer attraktiva. Till exempel lyfter hon att välvårdade staket eller liknande arkitektoniska detaljer som omger något stökigt till exempel en vildväxande äng, ger betraktaren information om att landskapet tas väl om hand, vilket i sin tur ger hela omgivningen ett ökat estetiskt värde. Hon menar också att mänskligt skapade och djärva mönster i landskapsskala kan vara ett tecken på omhändertagande. Med hjälp av dessa kulturella inslag i landskap där ekologin annars får utvecklas fritt, menar Nassauer att vi skapar en ram genom vilken vi kan betrakta, och lättare uppskatta, visuella element med ekologiska funktioner.

Vi uppfattar ett samband mellan Nassauers beskrivningar av ordnade ramar med rollen som däckspänger skulle kunna spela i naturmiljöer. Som vi nämnde i bakgrunden kräver däckspänger mycket underhåll för att vara funktionella, vilket bidrar till deras potential att upplevas som omhändertagna över tid. Spänger skapar även en tydlig gräns mellan det byggda och naturen och kan i många fall vara det enda mänskligt ordnade elementet i en miljö. Även om Nassauers undersökningar till stor del utgick från tätortsmiljöer i USA cirka 30 år sedan, menar hon att *cues to care* kan hittas i många olika landskap genom att fråga om det ser ut som att landskapet är omhändertaget och vilka element som skapar den känslan (ibid). Därför använder vi teorin på just det sättet och inkluderar följande frågor i protokollet:

- Bidrar spången till att landskapet upplevs mer städat och omhändertaget, genom exempelvis ett tydligt mänskligt skapat formspråk?

3.2.4 Funktionell estetik enligt Herrington (2016)

Herrington delar upp estetik i tre tolkningssätt för vad som är vackert: Contextual and Functional Beauty, Beauty and Social Justice och Beauty and Meaning. Vi har valt att fokusera på Contextual and Functional Beauty som Herrington menar spelar på ett objekts funktionalitet. Hon menar att ett objekts estetiska värde ökar om objektet har en värdefull funktion, och att det minskar om ett objekt saknar funktion eller har en negativ funktion. Herrington ger ett exempel från Marcia M. Eaton som hade beundrat en blomma som växte i en våtmarksmiljö, men när hennes vän förklarar att växten var invasiv hade hennes åsikt om växten förändrats. Herrington förklarar att man kan ha en viss åsikt om en plats eller ett objekt men när man får reda på objektets funktion inom platsens kontext att dess estetiska värde kan minska eller öka. (Herrington 2016)

Detta anser vi kan appliceras på spångers estetik eftersom man kan ha en åsikt kring hur en spång påverkar landskapets utseende men när man inser att spången har en funktion kan man uppskatta dess estetik mer eller möjligen mindre beroende på hur man värderar spångens funktion. Frågan vi ställer oss om funktionell estetik i protokollet är denna:

- Blir det tydligt att spången finns där för att fylla en funktion och vilken?

3.3 Analysprotokoll

	Källa	Analysfrågor
Evolutionär estetik		
Sammanhållning	Kaplan & Kaplan (1989)	<i>Vilka mönster/texturer/storlekar/ljusförhållanden i de visuella elementen skapar ordning eller oordning och vilken roll spelar spången i detta?</i>
Läsbarhet	Kaplan & Kaplan (1989)	<i>Vilka distinkta element under promenaden blir en del av våra mentala kartor över platsen och vilken roll spelar spången i detta?</i> <i>Är det lätt att orientera sig längs promenaden och vad är spångens bidrag till detta?</i>
Mystik	Kaplan & Kaplan (1989)	<i>Finns delvis skymda visuella element som väcker nyfikenhet för vidare utforskning och vad spelar spången för roll i detta?</i>
Naturlig estetik		
Förbättring (men naturligt)	Thompson (2000)	<i>Följer spången landskapets rörelse?</i> <i>Går materialval och utformning i linje med platsens genius loci?</i>
Cues to care	Nassauer (1995)	<i>Bidrar spången till att landskapet upplevs mer städat och omhändertaget, genom exempelvis ett tydligt mänskligt skapat formspråk?</i>
Funktionell estetik		
Funktionalitet	Herrington (2016)	<i>Blir det tydligt att spången finns där för att fylla en funktion och vilken?</i>

4. Resultat

I detta avsnitt presenterar vi resultaten från våra platsbesök. Resultaten har delats upp för de två platserna men följer samma struktur som protokollet. Alltså är resultaten uppdelade utefter de tre teoretiska linserna och deras underrubriker samt förtydligande frågor. Först presenterar vi resultaten från Dyarna och Gröngarnsåsen och sedan resultaten från Vårdsätra strandpromenad. Efter detta följer en resultatanalys som sammanställer och jämför av resultaten från platserna utifrån de olika teoretiska linserna.

4.1 Dyarna och Gröngarnsåsen

Platsbesöket till Dyarna och Gröngarnsåsen genomfördes söndagen 22 februari mellan kl. 14-15 på eftermiddagen. Temperaturen var omkring 0 grader °C och vädret var växelvis soligt och molnigt. Längs promenadsträckan såg vi cirka tio personer men det var även många i rörelse i anslutning till vårt undersökningsområde. Genom fotografering försökte vi dokumentera våra estetiska observationer. Här nedan sammanställer vi våra resultat med hjälp av fotografier samt våra protokollfrågor. I bildtexterna anger vi även vilken etapp fotot är taget från, i de fall där fotot visar någon av etapperna med däckspång. Se placeringen av de två etapperna i figur 5.

Figur 5. Promenadsträckan som undersöks i naturområdet Dyarna och Gröngarnsåsen, med siffror som anger vad vi benämner varje etapp med däckspång under promenaden. (Tillägg av Hillerström & Banks med bakgrundskarta: Karta © Lantmäteriet.)

4.1.1 Evolutionär estetik

Sammanhållning

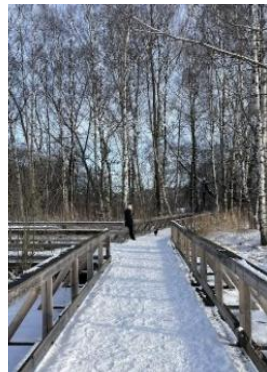
- Vilka mönster/texturer/storlekar/ljusförhållanden i de visuella elementen skapar ordning eller oordning och vilken roll spelar spången i detta?

Eftersom landskapets öppenhet erbjuder långa siktlinjer upplever vi en direkt förståelse för en stor yta på en gång (se figur 6). Den låga vegetationen i mitten av betesmarken gör att det skapas en tydlig skillnad i ljusförhållanden mellan marken i hagens mitt och dess omgivning med högre vegetation. Gröngarnsåsen, som ligger väster om promenadsträckan, syns tack vare sin höjd tydligt i horisonten under hela promenaden och blir en stor, mörk siluett som bidrar med struktur genom sin kontrast mot betesmarken (se figur 7 och figur 8).

Den påverkan som däckspängerna har på sammanhållningen varierar mellan etapperna. Etapp 1, som följer trädkanten, smälter in mer i omgivningens egna struktur och får därigenom en lägre påverkan. Träden under etapp 1 har till stor del en sammanhållen karaktär, vilket vi upplever förstärks till viss del av däckspången. Det förekommer exempelvis dungar av björkar med liknande storlek som tillsammans skapar ordnade vertikala linjer i landskapet. När spången rör sig genom en sådan dunge, upplever vi att den befintliga ordningen förstärks eftersom spången har liknande vertikala linjer i sin konstruktion (se figur 7). Etapp 2 bryter i stället mer mot landskapets egna sammanhållning vilket kan förstås med hjälp av figur 8. Här skapar däckspången en ny sorts ordning på platsen i stället för att stärka den befintliga.

Figur 6. Det öppna landskapet med Gröngarnsåsen till höger i horisonten. Etapp 1.

Figur 7. Ordnade vertikala linjer hos träden förstärks av de vertikala linjerna hos däckspångens räcke. Etapp 1.

Figur 8. Landskapets egen sammanhållning, bestående av vass och Gröngarnsåsens mörka siluett i horisontella fält, bryts upp av spångens tvärgående linjer. Etapp 2.

Läsbarhet

- Vilka distinkta element under promenaden blir en del av våra mentala kartor över platsen och vilken roll spelar spången i detta?

De distinkta elementen under promenaden uppfattar vi främst är objekt som är separata från själva spången. En sluss för betesdjur inne i hagen (se figur 9) och ett fågeltorn (se figur 10) blev till exempel distinkta element i våra mentala kartor för platsen. Vissa sittytor längs med spångerna upplevdes först distinkta, men när samma sorts sittyta sedan återkom blev det svårt att minnas var under promenaden som vi hade sett dem. Till exempel finns två hexagonformade sittytor längs promenaden (se figur 11) som i efterhand spelade en mindre roll för våra mentala kartor. Specifika delar av däckspångerna eller de smala spångerna utgjorde därför inte distinkta element för vår förståelse av platsen.

Däremot bidrar däckspången i etapp 2 till att blicken leds mot fågeltornet (se figur 10) vilket i sin tur stärker förståelsen för fågeltornet som ett utstickande och viktigt element i landskapet. Variationen som finns mellan däckspång, grusstig och smal spång gör också att vi minns platsen ungefärligt utifrån dessa skilda etapper, vilket ökar läsbarheten.

Figur 9. Sluss för betesdjur i hagen.

Figur 10. Fågeltorn som blicken leds till med hjälp av däckspångens närvaro. Etapp 2.

Figur 11. Hexagonformad sittyta. Etapp 2.

- Är det lätt att orientera sig längs promenaden och vad är spångens bidrag till detta?

Det viktigaste bidraget till orienterbarheten är trästaketet med stängsel som inhägnar beteshagen, eftersom promenadsträckan följer detta stängsel. På de sträckor där det finns däckspång eller smal spång är stängslet kombinerat med spången och blir samtidigt en handledare, vilket gör att det antingen finns ett trästaket, en spång eller både och i varje scen vi möts av. Se ett exempel på hur staketet kombineras med den smala spången från att endast ha varit staket innan i figur 12. Det upphöjda träelementet som de tre konstruktionerna har gemensamt blir ett återkommande element som skapar en känsla av indirekt förståelse för landskapet. Vi litar alltså på att vi kommer fortsätta förstå vår omgivning.

Platsens öppenhet gör emellertid att orienterbarheten sannolikt också hade varit relativt god utan spånger eller trästaket. Med hjälp av Gröngarnsåsen i väster, vilken som sagt har en tydlig närvaro under hela promenaden, blir det svårt att känna sig vilse på platsen.

Figur 12. Grusväg övergår till spång och förenas efter några meter med trästaketet.

Mystik

- Finns delvis skymda visuella element som väcker nyfikenhet för vidare utforskning och vad spelar spången för roll i detta?

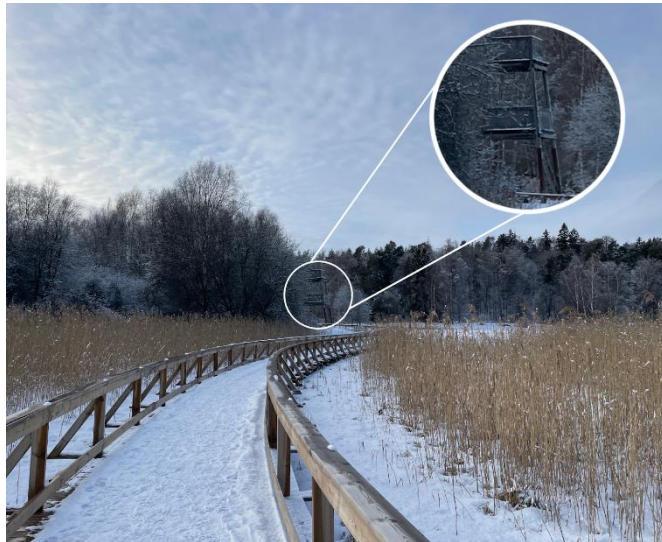
Platsens öppenhet skulle kunna innebära att mystiken från skymda element och löften om att mer finns att utforska skulle ha svårt att infinna sig. På grund av däckspångernas utformning, finns dock några exempel på mystik längs promenaden.

De smala spångerna är till stor del helt raka, men på ett ställe svänger en smal spång in bakom en tät trädunge så att spångens fortsättning skymms (se figur 13). Det skapar en viss mystik, som sannolikt inte hade uppstått utan spångens närvaro. Spången ger oss signalen att det finns något som är värt att utforska om vi fortsätter längs med den – annars hade inte någon bemödat sig med att anlägga en spång här. Övergången är dock relativt abrupt, eftersom den smala spången inte svängs mjukt och gradvis.

Den starkaste känslan av mystik under promenadsträckan var under etapp 2, där däckspången svänger mjukt och gradvis, samtidigt som fågeltornet är delvis skymt längre fram. Effekten av detta framgår i figur 14. Spångens placering gör att vi aldrig riktigt ser fågeltornet i sin helhet förrän vi kommer ganska nära, men skymten av tornet väcker nyfikenhet för vidare utforskning.

Figur 13. Smal spång som svänger in abrupt bakom träd och skymmer spångens fortsättning.

Figur 14. Däckspång som svänger mjukt och avslöjar lite av fågeltornet i taget, med tillägg i fotot som visar förstoring av fågeltornet. Etapp 2.

4.1.2 Naturlig estetik

Förbättring

- Följer spången landskapets rörelse?

Däckspången har ett distinkt svängande formspråk, vilket blir särskilt tydligt i den nyaste etappen som syns i figur 15. Formen på denna upplevs inte ha en tydlig koppling till landskapets egen form utan den blir i stället ett utstickande och element som överordnar sig sin omgivning. Detta kan jämföras med hur den smala spången i stället ser ut att vara underordnad landskapets form. Den smala spången har en rakare form som smälter in mot väggen av högre vegetation utanför beteshagen (se figur 16). Dessutom sträcker sig den smala spången parallellt med Enköpingsån och blir därför en slags spegling av åns raka rörelse.

- Går materialval och utformning i linje med platsens *genius loci*?

Valet av trä upplever vi speglar platsens *genius loci*. Den vissna vassen, som syns i både figur 15 och figur 16, har samma färgpalett som spängerna vilket skapar ett visst samband mellan dessa under vinterhalvåret. Det finns också mycket träd som omringar platsen som genom sin närvaro skapar känslan att både däckspängerna och de smala spängerna skulle kunna vara byggda av träd som tidigare växt på platsen, även om det i praktiken vore osannolikt. Det stärker oavsett känslan att det ingrepp som spängerna utgör inte upplevs lika främmande som exempelvis en asfalterad gångväg eller metallräcken hade gjorts.

Figur 15. Däckspång som svänger genom landskapet i distinkt mönster, sedd från toppen av fågeltornet. Etapp 2.

Figur 16. Smal spång med rakt formspråk som upplevs följa väggen av högre vegetation på vänster sida.

Cues to Care

- Bidrar spången till att landskapet upplevs mer städat och omhändertaget, genom exempelvis ett tydligt mänskligt skapat formspråk?

Den vissna växtligheten i beteshagen på platsen skulle under tiden för platsbesöket kunna upplevas som stökig och inte särskilt städat, på grund av få tecken på mänsklig förvaltning utöver själva betet. Vassen och resterna från ängsväxterna möter varandra i oregelbundna och naturligt skapade mönster (se figur 15) vilket enligt perspektivet *cues to care* kan tolkas som tecken på en miljö som inte aktivt tas om hand av människor.

Tack vare däckspången i figur 15, anser vi emellertid att känslan av en städat och omhändertagen miljö ökar. Det svängande och distinkta mönster som spången skapar i landskapet kan fungera som *cues to care*. Vi får känslan att någon verkligen bryr sig om den här platsen eftersom spångens utformning verkar ha ett eget estetiskt uttryck med en mänsklig avsikt bakom sig. Det sänder oss därigenom signalen att hela omgivningen är under någons omhändertagande, inklusive vegetationen i beteshagen. På så sätt skulle besökare kunna få lättare att tolka ”stökigheten” i beteshagen som något som finns där av en anledning.

4.1.3 Funktionell estetik

Funktionalitet

- Blir det tydligt att spången finns där för att fylla en funktion och vilken?

Det blir enligt oss genomgående tydligt av däckspångernas utformning att de möjliggör bättre framkomlighet, dels för människor med rörelsesättningar, men också för de flesta andra. En funktion som vi tror att många kan lägga märke till på platsen är den generösa bredden på däckspångerna. Bredden är mer än tillräcklig för att två gående personer ska kunna gå bredvid varandra bekvämt och föra en konversation, vilket är en funktion vi inte hade tänkt på innan själva platsbesöket. Det blir emellertid särskilt tydligt när vi i stället går på de smala spångerna, där endast en person får plats att gå bekvämt i taget.

Den variation som finns mellan spång och grusstig sänder signalen att placeringen av spånger är genomtänkt utifrån var de verkligen behövs. Även om marken är snötäckt vid besökstillfället, blir det tydligt att marken på vissa platser kan bli mycket vattenmättad ibland, tack vare exempelvis en utplacerad livboj och en stege (se figur 17).

De sittmöbler som finns längs hela promenaden belyser också vilken funktion spångerna är tänkta att fylla. Längs etapp 1 och etapp 2 finns bänkbord som är anpassade för rullstolsburna (se figur 18), medan det finns ett vanligt bänkbord utan anpassningar längs den smala spångsträckan (se figur 19). Anpassningar av detta slag kanske går obemärkta för vissa människor, men just det rullstolsanpassade bänkbordet tror vi med sin unika utformning kan uppmärksamma platsens avsikter till att inkludera fler människor till platsen.

Figur 17. En utstickande del av däckspången är utrustad med livboj och stege vilket vittnar om att platsen kan bli mycket vattenmättad under vissa årstider. Etapp 1.

Figur 18. Bänkbord med plats för rullstol tydliggör att promenadsträckan är tänkt att kunna vara tillgänglig för människor med rörelsesnedsättningar. Etapp 1.

Figur 19. Bänkbord utan anpassning för rullstol längs med den smala spången.

4.2 Vårdsätra strandpromenad

Platsbesöket till Vårdsätra strandpromenad genomfördes på fredagen 20 februari mellan klockan 10-12 på förmiddagen. Det var soligt väder med ca $-5\text{ }^{\circ}\text{C}$ och snö på marken. Besöksstrycket på strandpromenaden vid den tiden var låg och vi såg bara ungefär 10 andra personer under hela promenadens gång. Genom fotografering försökte vi dokumentera våra estetiska observationer. Här nedan sammanställer vi våra resultat med hjälp av fotografier samt våra protokollfrågor. I bildtexterna anger vi även vilken etapp fotot är taget från, i de fall där fotot visar någon av etapperna med däckspång. Se placeringen av de sex etapperna i figur 20.

Figur 20. Promenadsträckan som undersöks längs Vårdsätra strandpromenad med siffror som anger vad vi benämner varje etapp med däckspång under promenaden. (Tillägg av Hillerström & Banks med bakgrundskarta: Karta © Lantmäteriet.)

4.2.1 Evolutionär estetik

Sammanhållning

- Vilka mönster/texturer/storlekar/ljushållanden i de visuella elementen skapar ordning eller oordning och vilken roll spelar spången i detta?

Figurerna nedan visar olika mönster och texturer som vi uppmärksammade längs med Vårdsätra strandpromenad. Strukturerna i figur 21 och 22 upplevde vi som mer kontrasterande mot sin omgivning eftersom de syns tydligt i sin miljö som någonting byggt av människor. Däremot följer de ändå ett tydligt mönster med en symmetri som ger intrycket att de har en bestämd utformning vilket gör att man ändå får en upplevelse av att strukturerna är ordnade på sin plats. Strukturerna i figur 23 och 24 har en annan typ av utformning där spången mer tydligt smälter in i sin omgivning och blir mindre synlig vilket ger en annan effekt. Spången blir mer diskret som att den alltid varit där och är en del av naturen. Detta gör att man även här upplever att det finns en ordning till spångens utformning. Dessa skillnader i däckspångens utformning och hur mycket den smälter in i omgivningen syns framför allt när man ser på spången utifrån. Spångens mönster och strukturer blir svårare att jämföra med dess omgivning om man befinner sig på spången.

Figur 22 Ramp som sticker ut från sin omgivning men har en symmetri som får den att se ordnad ut. Etapp 1.

Figur 21. Däckspången sticker ut från sin omgivning men har en symmetri som skapar ordning i landskapet. Etapp 6.

Figur 23. Spången i bakgrunden smälter in mot aspdungen till färg och form. Etapp 2.

Figur 24. Spången smälter in bakom vassen, sett från en utstickande brygga från spången. Etapp 6.

Läsbarhet

- Vilka distinkta element under promenaden blir en del av våra mentala kartor över platsen och vilken roll spelar spången i detta?

Under strandpromenaden blir däckspången i sig ett väldigt ledande stråk och därför blir de distinkta visuella elementen snarare de man ser ut på från spången såsom i figur 25. Mer distinkt för våra mentala kartor blir de miljöer man rör sig i mellan promenadens etapper. Figur 25 består av ett av de distinkta visuella elementen man kan se från spången och kan bidra till att göra det lättare att visualisera de olika etapperna av promenaden under de delar som består av däckspång. Något som gör det lättare att placera in de olika delarna av spången i våra mentala kartor är faktumet att promenaden varierar mellan spång och grusgång. De visuella element man får syn på under delarna av promenaden som inte är spång kan bli särskilt utmärkande som i figur 27. Det blir även lättare att skapa mentala kartor när spången ändrar sin utformning på något vis, till exempel om den öppnar upp till ett större rum. I figur 26 blir detta särskilt tydligt eftersom rummet dessutom anpassas runt något befintligt på platsen som gör det minnesvärt: en väldigt gammal ek.

Figur 25. Ett distinkt visuellt element sedd från spången bestående av en förfallen stuga. Etapp 2.

Figur 27. Ett distinkt visuellt element som blir särskilt utmärkande då bron ser ut som att den hade kunnat vara en del av spången men sticker ut ännu mer eftersom den inte är en del av spången.

Figur 26. En del av spången som öppnar upp sig till en plattform runt en gammal ek. Etapp 5.

- Är det lätt att orientera sig längs promenaden och vad är spångens bidrag till detta?

Däckspången bidrar stort till orienterbarheten med sin ledande förmåga, den för fram rörelsen i en bestämd riktning och gör det tydligt vart man ska gå (se figur 28). På de platser där spången avtar blir det direkt svårare att veta vart vägen går. Många delar av strandpromenaden har ledstråk, som i figur 29, som följer kanten av grusvägen och ger en tydligare vägledning. På andra platser försvinner ledstråket och då även guidningen av rörelsen (se figur 30). Det blir då svårare att förstå vart promenaden leder.

Figur 28. Däckspången guidar tydligt vilken riktning man ska gå i. Etapp 6.

Figur 29. Ledstråket underlättar orienteringen på platsen och hjälper till att visa vart man ska gå.

Figur 30. Avsaknaden av spång eller ledstråk gör det svårt att veta vilket håll promenaden går.

Mystik

- Finns delvis skymda visuella element som väcker nyfikenhet för vidare utforskning och vad spelar spången för roll i detta?

De olika etapperna av strandpromenaden har väldigt olika utformning och däckspångens karaktär skiljer sig mellan de olika delarna. Figur 31 visar en del av spången som snirklar sig mellan träden och sikten blir skymd bakom en sväng vilket väcker nyfikenheten för vart spången kan leda. Figur 32 visar däremot en väldigt rak sträcka spång som försvinner in i ett parti mörkare träd vilket ökar spänningen för att man inte kan se slutet på spången. Dessa olika utformningar av spång och mystik väcker inte bara nyfikenheten vart de kommer leda när man inte kan se dess slut, men även om det kommer ännu en typ av spångutformning.

Figur 31. En utformning av spången där spången slingrar sig fram och försvinner runt en sväng. Etapp 1.

Figur 32. En utformning av spången där den går rakt genom landskapet och slutet av spången försvinner in i ett mörkt trädparti. Etapp 6.

4.2.2 Naturlig estetik

Förbättring

- Följer spången landskapets rörelse?

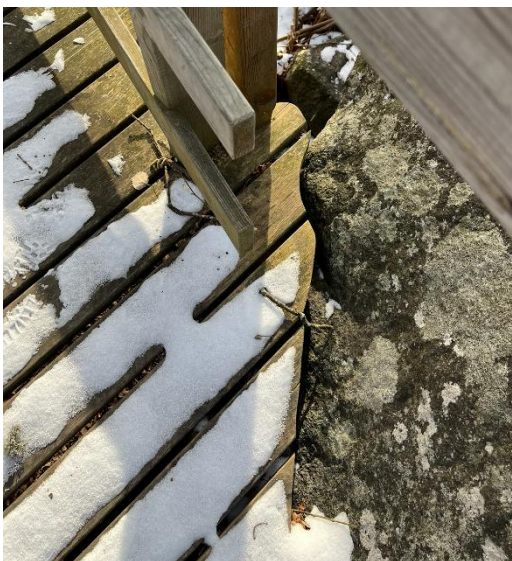
Landskapstypen varierar längs med strandpromenaden från skogsmiljö till öppna landskap till strandkant. Även däckspångens karaktär skiljer sig mellan dessa miljöer. I figur 1 syns hur däckspången framför aspdungen smälter in och hur formspråket följer och underordnar sig landskapet. Längs andra sträckor av strandpromenaden anpassas spången på flera ställen efter befintliga element som större stenar eller träd vilket också bidrar till känslan att landskapets rörelse styr utformningen (figur 33, 34 och 35). Men på många ställen finns dock även raka, symmetriska sträckor som inte följer landskapets form utan får ett eget uttryck som överordnar sig sin omgivning. De raka strecken skär genom landskapet och skapar sin egen form (se figur 36).

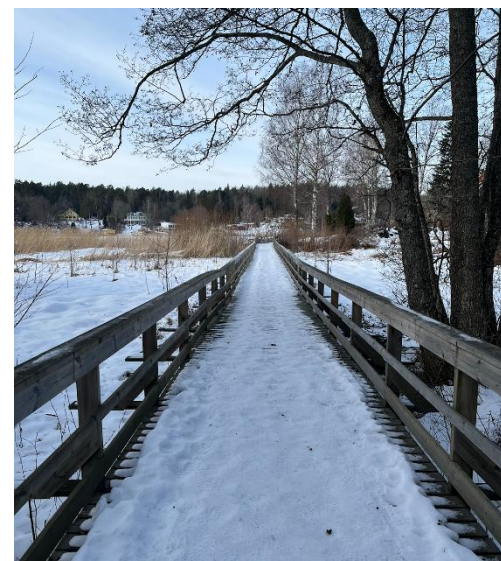
Figur 33. Spången följer landskapets rörelse längs med skogskanten och smälter in i sin omgivning i färg och form. Etapp 2

Figur 34. Spången har byggts runt och anpassats till stenens form. Etapp 5.

Figur 35. Spången går ihop med stenen som en pusselbit och gör det tydligt att det är naturen som styr spångens form. Etapp 5.

Figur 36. Spången skär rakt genom landskapet och skapar sin egen form. Etapp 4.

- Går materialval och utformning i linje med platsens *genius loci*?

Hur materialvalet passar in i platsens *genius loci* varierar under promenadens olika etapper. Spången består genom hela promenaden av trä, men när miljön runt om spången ändras, förändras även upplevelsen av materialvalet. Det blir också en skillnad på hur vädrat träet har blivit, i figur 37 har träet vädrats mycket och smälter in bland träden runt spången. I figur 38 är träet mindre vädrat och sticker därför ut mer från sin omgivning.

Figur 37. Spången har samma färg som träden runt om den. Etapp 5.

Figur 38. Brons nyare trä har en utstickande färg från allt annat i dess omgivning.

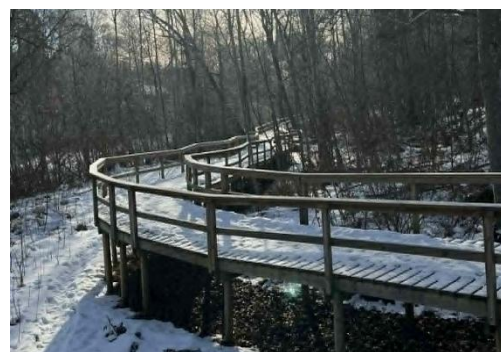
Cues to Care

- Bidrar spången till att landskapet upplevs mer städat och omhändertaget, genom exempelvis ett tydligt mänskligt skapat formspråk?

Spången längs med Vårdsätra naturpark (se figur 39) upplever vi skapar ett mer städat intryck i sin omgivning, då den har ett striktare geometriskt formspråk samtidigt som omgivningen består mycket av fallna träd, snårighet och död ved. I en sådan miljö kan distinkta linjer hos spången bli en ram till det ”stökiga ekosystemet” utanför. Det blir tydligt att spången skapar en gräns där det strikta möter naturen vilket ger intrycket att spången bidrar till att ”hålla naturen på sin plats”. Besökaren kan acceptera och uppskatta stökigheten då den verkar avsiktlig i kombination med den ordnade spången. Detta ger också intrycket att någon förvaltar platsen för att skapa den strikta karaktären. Spången som är belägen i närheten av Lurbo bro i andra änden av strandpromenaden (figur 40), skapar inte riktigt samma intryck då formspråket hos spången är mer oregelbundet och följsamt till landskapet.

Figur 39. Spångens raka linjer får det snåriga naturreservatet att se mer städat ut. Etapp 6.

Figur 40. Spången är mer oregelbunden och följer landskapet och får därför inte samma städade uttryck. Etapp 1.

4.2.3 Funktionell estetik

Funktionalitet

- Blir det tydligt att spången finns där för att fylla en funktion och vilken?

Spången har olika utformning i dess olika etapper och det blir märkbart att spång används av olika skäl i de olika etapperna. I första etappen (figur 41) upplevs spångens funktion att vara att leda gående igenom ett lutande, svårframkomligt landskap och man befinner sig högt över marken. I etappen för figur 42 blir upplevelsen av funktionen en annan, spången går över ett blött landskap men ändå nära marknivå. Men gemensamt mellan de olika spångetapperna är att de är tydligt är till för att underlätta framkomligheten på platsen. Andra detaljer som visar att funktionen är lättare framkomlighet är bredden på däckspången, handledarna på två höjder och ledstråken längst kanterna.

Figur 41. Spångens funktion är att underlätta framkomligheten i ett lutande landskap. Etapp 1.

Figur 42. Spångens funktion är att underlätta framkomligheten i ett blött landskap. Etapp 6.

4.3 Resultatanalys

Resultatanalysen lyfter en sammanställning av viktiga resultat från respektive teoretisk lins för estetik. I avsnitten nedan jämför vi resultaten från de olika platserna.

4.3.1 Däckspänger utifrån evolutionär estetik

Den teoretiska linsen evolutionär estetik har visat både likheter och skillnader mellan de platser som vi har undersökt. Nedan summerar vi huvudresultatet utifrån kategorierna sammanhållning, läsbarhet och mystik.

Från båda platserna framgick det att sammanhållningen i en miljö kan både förstärkas eller förändras till något annat genom närvaron av en däckspång. När spångens utformning går i linje med de befintliga elementen på en plats, kan känslan av ordning öka, vilket enligt Kaplan och Kaplan kan indikera en förhöjd preferens för miljön och i sin tur öka det estetiska värdet. Å andra sidan kan däckspångens utformning också kontrastera mot de befintliga elementen på en plats och skapa en ny struktur som tack vare friluftsanläggningens ofta symmetriska karaktär, även då har potential att öka känslan av ordning i miljön och öka det estetiska värdet.

Effekten däckspänger har på läsbarheten av ett landskap blev också uppenbart på båda platserna. Särskilt tydligt blev detta i övergångarna mellan däckspång och grusstig där läsbarheten blev svagare och vi inte kände oss lika säkra på vilken riktning vi skulle gå. Samtidigt skapar variationen mellan spång och grusstig bättre förutsättningar för att minnas promenaden utifrån dess olika etapper, vilket i sin tur ökar läsbarheten. När det gäller att skapa mentala kartor och minnas en promenadsträcka, visade det sig att en däckspång med återkommande likvärdiga element blir dessa mindre minnesvärda, så som de hexagonformade sittytorna vid Dyarna och Gröngarnsåsen. I motsats till detta kan mycket distinkta och minnesvärda element skapas när däckspänger anpassas efter en specifik plats, såsom vid plattformen runt den gamla eken längs Vårdsätra strandpromenad. Den viktigaste faktorn för orienterbarheten visade sig vara det upphöjda elementet som utgjordes av handledarna och i vissa fall ledstråk, vilket tyder på att ett staket kan vara nästan lika vägledande som en däckspång. Det kan därför vara svårmotiverat att anlägga en däckspång enbart för läsbarhetens skull i miljöer där en grusstig med staket eller ledstråk kan fylla samma funktion.

Mystik är också något som upplevdes förstärkas med hjälp av däckspängerna. Effekten upplevs särskilt stark när däckspänger svänger mjukt och samtidigt gradvis avslöjar något som är delvis skymt, såsom däckspången fram till fågeltornet vid Dyarna och Gröngarnsåsen. En viss mystik kan också skapas när

en spång svänger mer abrupt, eftersom själva spången som konstruktion sänder signalen att det finns mer att utforska längre fram. Detta gäller både för smala spånger och däckspånger. En variation i utformningen av däckspångerna kan också väcka mer mystik eftersom det skapar oförutsägbarhet om vad som kommer härnäst. Detta blev särskilt tydligt längs Vårdsätra strandpromenad.

4.3.2 Däckspånger utifrån naturlig estetik

På båda platsbesöken framgick det att spångerna har olika effekt beroende på om de följer landskapets rörelse och gör sig mer underordnade naturen och då mindre synliga, eller om de skär genom landskapet och gör sig mer överordnade naturen och mer kontrasterande i landskapet. Särskilt vid Vårdsätra strandpromenad fanns exempel på hur en däckspång kan anpassas efter platsens förutsättningar, exempelvis genom att dess form följer en stor sten i stället för att exempelvis placeras bredvid. Detta anser vi i sin tur låter naturen förbli det ”starkare” estetiska elementet. När spångens utformning är underordnad naturen och följer landskapets form upplever vi att naturens orörda känsla hålls mer intakt. För att detta ska vara möjligt har vi även sett på båda platsbesöken att materialval spelar roll i om en spång upplevs ”passa in” i dess miljö. För att spången ska fortsätta vara underordnad naturen är det till fördel om materialvalet matchar platsens *genius loci*. Detta kan öka uppfattningen att spången hör hemma där den är byggd, särskilt om den följer landskapets form och matchar landskapet i färg och form.

På platsbesöken uppfattade vi även att frågan från Nassauer visade att det estetiska uttrycket i en formstark spång, som möjligen har mindre koppling till sin omgivning, skulle kunna bidra med andra estetiska värden. Miljöer som kanske upplevs för stökiga för vissa människor att uppskatta, kan dra fördel av en ordnad och kanske djärv spång i sin utformning eftersom det får dem att uppleva omgivningen som mer omvårdnad och omhändertagen. Det tydligaste exemplet på detta är den distinkt svängande däckspången vid Dyarna och Gröngarnsåsen som sträcker sig genom en ”stökig” blandning av vass och ängsvegetation. En spång som skär genom ett landskap och skapar en egen form kan leda till uppfattningen att det finns en mening med den stökiga naturen och ge möjligheten för besökare att observera det ”stökiga” på håll. Detta skulle ge folk som upplever naturen som för stökig eller för vild en chans att komma närmare naturen och uppskatta den på ett annat sätt. Det kan ge folk en möjlighet att se natur utan att behöva ”vistas i” den vilda naturen. En spång som inte följer landskapets rörelse kan ge ett avstånd som kan öka tryggheten för folk som kanske är mindre vana vid naturvistelse.

4.3.3 Däckspånger utifrån funktionell estetik

Linsen för funktionell estetik har visat att kommunikationen av däckspångens funktion kan vara avgörande för att besökare ska förstå och därigenom uppskatta tillägget av en däckspång. Ofta kan exempelvis utformningen av sittmöbler längs med promenaden kommunicera att en däckspång är avsedd att inkludera flera människor, vilket i sin tur ökar det estetiska värdet hos spången enligt funktionell estetik. Sittmöblernas påverkan blev exempelvis tydligt vid Dyarna och Gröngarnsåsen. Även miljöns förutsättningar bör kommunicera varför spången behövs, oavsett om det är lutande, svårframkomlig eller blöt terräng. Detta var i sin tur tydligt vid Vårdsätra strandpromenad. Om en besökare utan nedsatt rörelseförmåga direkt förstår att spången även kan vara till nytta för denne själv, upplever personen sannolikt att spången inte förstör miljöns estetiska värden utan i stället ökar dem. Något som stärkte känslan att däckspången verkligen fyllde en funktion på båda platserna var den variation som fanns mellan grusstig och däckspång. Det ger intrycket att spången bara är anlagd där den faktiskt behövs och inte kan ersättas av grusstig av praktiska skäl.

5. Diskussion

Diskussionen inleds med en resultatdiskussion som lyfter på vilket sätt arbetets frågeställning har besvarats samt hur detta kan relateras till syftet och konflikten mellan tillgänglighet och ”orörd” natur. Därefter följer först ett avsnitt om metoddiskussion och avslutningsvis en slutsats inklusive förslag till framtida forskning.

5.1 Resultatdiskussion: Däckspänger kan under- eller överordna sig landskapet estetiskt

De olika estetiska perspektiven har till stor del synliggjort exempel på hur däckspänger kan påverka estetiska värden i de två tätortsnära naturområdena, vilket besvarar den frågeställning som arbetet utgår från. Ibland motsäger de teoretiska linserna varandra, vilket innebär att ett exempel som stärker estetiska värden enligt den ena teorin kan innebära ett sänkt estetiskt värde enligt den andra teorin. Det mest intressanta som framkommit är enligt oss det faktum att däckspänger både kan underordna och överordna sig sin omgivning, samt att det inte går att säga vilken av dessa som är att föredra. Båda kan ha för- och nackdelar och vi lyfter därför olika perspektiv på de båda tillvägagångssätten i en framtida svensk kontext. Därefter diskuterar vi hur dessa tillvägagångssätt kan användas i olika sorters miljöer för att stärka estetiska värden.

Med tanke på att människor i Sverige ofta värderar den orörda naturen högt (Kling 2024) kan det i en svensk kontext vara rimligt att försöka anpassa däckspänger efter landskapets rörelse och form för att de ska smälta in på bästa sätt. Genom att till exempel utgå från miljöns befintliga sammanhållning, rörelse och *genius loci* kan spången smälta in så bra som möjligt. På så sätt blir spången inte ett eget estetiskt uttryck som tar uppmärksamhet från omgivningen och den mänskliga faktorn i det blir inte lika uppenbar.

Utifrån den bakgrund som nämns i kapitel 2.3, gällande att däckspänger kan minska slitage genom att styra den mänskliga aktiviteten, resonerar vi även att däckspänger kan vara särskilt fördelaktiga om den orörda karaktären ska beaktas. Genom att kanalisera den mänskliga rörelsen, får omgivningen bättre förutsättningar att utvecklas ostört och behålla eller utveckla en orörd karaktär över tid. Alltså har spången makten att göra naturen mer orörd än om det inte fanns en spång, vilket kan anses som en förbättring för de som värderar naturens orördhet.

Ett annat sätt att beakta orördheten skulle kunna vara att variera mellan grusstig och däckspång längs en sträcka. Detta har från våra resultat visa sig vara fördelaktigt både utifrån ökad läsbarhet och ökade värden av funktionell estetik. Detta stärks även av de praktiska begränsningar hos däckspånger som nämndes i kapitel 2.2.1, nämligen att grusstig bör användas i stället för däckspång om miljön tillåter det. Genom att inte använda däckspång i onödan, utan i stället hellre variera mellan grusstig och däckspång, behöver alltså inte en hel promenadsträcka bli lika präglad av spångens estetiska uttryck. På så sätt tror vi därför att de estetiska värdena på en plats bättre kan beaktas.

Eftersom uppskattningen av en mer orörd natur historiskt har sitt ursprung i exkludering (Kling 2024), kan man å andra sidan resonera att utformningen av däckspånger bör utmana, i stället för att tillmötesgå, karaktären av det orörda. Med det i åtanke skulle det vara intressant att anlägga fler däckspånger med en utformning som överordnar sig landskapet. Genom att exempelvis skapa en ny sammanhållning på platsen eller använda djärva och tydligt mänskligt skapade mönster sänds budskapet att den mänskliga närvaron på platsen inte måste vara negativ. Att tydligt kommunicera den inkludering som platsen avser göra genom funktionell estetik skulle också kunna vara en viktig del av detta. Detta skulle ifrågasätta den ofta undermedvetna idén om att inte alla människor har rätt till naturupplevelser och idén att tillgängliggörande alltid innebär att estetiska värden förstörs.

Att ha förståelse för vilken effekt de olika tillvägagångssätten har är viktigt för framtida tillgänglighetsarbeten. Det kan hjälpa människor inom naturvårdsplanering att argumentera för att få igenom tillgänglighetsarbeten och hitta nya lösningar när de möter motstånd. Om man till exempel vill tillgängliggöra ett naturområde där orördheten är särskilt värderad så kan utformningen på spången behöva anpassas för att smälta in så mycket som möjligt. Men man kan också göra skillnad på materialval och själva utformningen. Till exempel kanske det blir mer tillåtande att använda en djärv utformning om materialvalet har en stark anknytning till platsen. En däckspång skulle därför kunna ha en mer utstickande form, om den till exempel anläggs på en plats där det finns mycket träd omkring. En plats som är mer karg och klippig kanske i motsats är mindre förlåtande för djärva former hos däckspången eftersom materialvalet också känns främmande.

5.2 Metoddiskussion

Den valda metoden för arbetet har både svagheter och styrkor. Nedan diskuteras dessa utifrån det teoretiska angreppssättet, utformningen av analysprotokollet, val av teorier, val av platser och avgränsningen till tätortsnära områden.

Att undersöka estetisk påverkan med ett teoretiskt angreppssätt har haft både för- och nackdelar. En fördel är den variation av perspektiv som har kunnat lyftas på estetik, men en tydlig nackdel är kopplingen till den brukargrupp som tillgängliga däckspånger avser att tillmötesgå. Om vi i stället hade arbetat med intervjuer eller enkäter, hade mer personliga perspektiv kunnat inkluderas i arbetet.

Valet att sammanställa ett eget analysprotokoll utifrån olika teoretiska ramverk visade sig vara mer tidskrävande än förväntat och möjligen hade en mindre teoretiskt komplex metod varit enklare att genomföra. Med många aspekter att undersöka under ett platsbesök, ökar risken att viktiga observationer missas samt att förhastade slutsatser görs. Om vi hade haft färre teoretiska perspektiv, hade arbetet emellertid kunnat få mer vinklade svar där värderingarna hos författaren av en enskild teori fått för stort inflytande över resultatet. Det hade också minskat trovärdigheten för oss som författare, eftersom vi enkelt hade kunnat välja ett eller två teoretiska ramverk som går i linje med våra egna värderingar och estetiska preferenser. Att använda många teoretiska perspektiv anser vi därför är en styrka i metoden, men analysprotokollet hade kunnat bearbetats ytterligare innan platsbesöken för att undvika de nämnda nackdelarna.

De valda teorierna är också värda att diskuteras. Nassauer, Kaplan & Kaplan samt Thompson tog fram sina teorier för över 25 år sedan, medan Herringtons teori är 10 år gammal. Om vi hade valt nyare teorier inom estetik för att granska våra platser, hade vi kanske fått ett annorlunda resultat. Samtidigt är estetik ett så subjektivt ämne att nyare teorier inte nödvändigtvis motbevisar äldre, vilket gör att vi fortfarande anser att de valda teorierna är relevanta. Samtliga teorier är fortsättningsvis framtagna utanför en svensk kontext, vilket innebär att vissa slutsatser om svenska naturområden som görs i detta arbete kan upplevas mindre rimliga. Tack vare bakgrunden i kapitel 2.4 från Kling, får vi trots allt en trovärdig och aktuell uppfattning om den svenska kontexten som hjälper oss att göra mer trovärdiga slutsatser från våra resultat.

Valet av platser har både underlättat och försvårat uppfyllandet av arbetets syfte. Genom att välja två platser med olika förutsättningar och i olika storlek, blottades brister i det analysprotokoll som vi har tagit fram. Vissa frågor upplevdes lätta att besvara vid Dyarna och Gröngarnsåsen, eftersom platsen upplevdes som ett enda stort rum, medan Vårdsätra strandpromenad blev svår att analysera som en helhet. Om vi i stället hade valt att fokusera på en enskild plats, hade vi kunnat anpassa analysprotokollet bättre efter platsen. Å andra sidan hade vi då gått miste om vissa intressanta jämförelser gällande hur däckspånger kan utformas.

Avgränsningen som gjordes till tätortsnära naturområden kan också diskuteras. Även om avgränsningen gjordes för att dessa enligt Naturvårdsverket bör

prioriteras (Naturvårdsverket 2013), kan valet ifrågasättas med tanke på arbetets bakgrund om konflikten mellan det orörda och tillgänglighet. Just tätortsnära områden har generellt fler tecken på mänsklig påverkan än naturområden med större avstånd från tätorter. Detta innebär att ingreppet som däckspänger utgör kanske inte alltid känns särskilt främmande, vilket kan ha påverkat resultatet i arbetet. De slutsatser vi gjort om positiv estetisk påverkan från däckspänger blir därför svåra att applicera på andra naturområden än just de tätortsnära.

5.3 Slutsats

Arbetets främsta slutsats är att den estetiska påverkan som däckspänger har i naturområdena Dyarna och Gröngarnsåsen samt Vårdsätra strandpromenad kan förstås som olika grader av under- och överordning i förhållande till landskapet. Med det menas att däckspänger på olika sätt kan smälta in eller sticka ut, beroende på hur deras utformning samspelar med den miljö de befinner sig i. För att nyansera resultatet och slutsatsen som gjorts i detta arbete, följer avslutningsvis några förslag till framtida forskning.

5.3.1 Framtida forskning

Till att börja med vore en intressant riktning för framtida forskning ett större fokus på naturområden som inte är lika tätortsnära, såsom vissa nationalparker. Som nämndes i metodkritiken kan detta arbete inte säga mycket om andra naturområden än de tätortsnära och just därför skulle nationalparker, där särskilt värdefulla naturupplevelser ofta finns, kunna vara en intressant riktning för att jobba mot riksdagsmålet Tillgänglig natur för alla (Naturvårdsverket 2025).

Fortsättningsvis är en annan riktning för framtida forskning potentialen för ekologiska fördelar hos däckspänger i en svensk kontext. Genom att ta fasta på vilka ekosystem i Sverige som kan dra fördel av kanalisering och minskat slitage, kan det i framtiden bli lättare att motivera tillgängliggörandet av dessa naturområden med hjälp av däckspänger samtidigt som ekologiska värden bättre kan värnas.

Tillgänglighetsanpassningar för andra funktionsnedsättningar än rörelsenedsättningar bör också hamna i fokus i framtida forskning om tillgänglighet i naturområden. Som nämndes i bakgrunden kan tillgänglighetsanpassningar för olika funktionsnedsättningar se väldigt olika ut (Naturvårdsverket 2013) vilket gör det till ett intressant undersökningsområde.

Slutligen bör även andra alternativ till däckspänger undersökas djupare utifrån sin estetiska påverkan i naturområden. Grusstigar har lyfts vid ett antal tillfällen under detta arbete, och med tanke på att de som sagt är att föredra över

däckspånger när miljön tillåter (Naturvårdsverket 2007), behövs mer kunskap om hur tillgängliga grusstigar i naturområden kan påverka estetiska värden.

Antal ord: 10 165

Referenser

- Allen, G.E. (2013) "Culling the herd": Eugenics and the conservation movement in the United States, 1900–1940. *Journal of the History of Biology*. 46(1), 31–72.
https://openscholarship.wustl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1000&context=bio_facpubs
- Ferriera, Ó. (2023). The effectiveness of elevated boardwalks in restoring coastal dunes. *Journal of Environmental Management*. 345.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0301479723015475?via%3Dihub>
- Hallands kulturhistoriska museum (2018). *Kavelbro över ett vattendrag i skogen. Denna typ av bro användes över sankade områden och består av timmerstockar. Stockarna fördelar ett fordons tyngd så att det inte sjunker ner och bron dämmer inte vattnet.*
<https://digitaltmuseum.se/021017796550/kavelbro-over-ett-vattendrag-i-skogen-denna-typ-av-bro-anvandes-over-sanka> [2026-02-18]
- Hedenlund, M. (2021). Ny spång och salamanderdamm på Dyarna. *Enköpingsposten*, 16 oktober. <https://www.eposten.se/nyheter/enkoping/artikel/ny-spang-och-salamanderdamm-pa-dyarna/rg95mkpj> [2026-02-12]
- Herrington, S. (2016). Beauty: past and future. *Landscape Research*, 41:4, 441-449. <http://dx.doi.org/10.1080/01426397.2016.1156064>
- Jagemo, A. (2024). Ny spång byggs över Dyarna – liten del av stor satsning. *Enköpingsposten*, 16 september.
<https://www.eposten.se/nyheter/friluftsliv/artikel/spang-over-dyarna-byts-ut-satsning-pa-flera-miljoner/r4z03011> [2026-02-12]
- Kaplan, R. Kaplan S. (1989). *The Experience of Nature: a Psychological Perspective*. Cambridge University Press.
- Kling, K.G. (2024). Accessible nature: Balancing contradiction in protected areas. *Environment and Planning E: Nature and Space*, 7(5), 2036-2057.
<https://doi.org/10.1177/25148486241263403>
- Länsstyrelsen (u.å) *Vårdsättra naturpark*
<https://www.lansstyrelsen.se/uppsala/besoksmal/naturreservat/vardsattra-naturpark.html?sv.target=12.382c024b1800285d5863a8a3&sv.12.382c024b1800285d5863a8a3.route=/&searchString=&counties=&municipalities=&reserveTypes=&natureTypes=&accessibility=&facilities=&sort=none>[2026-03-04]
- Montelius, J-O. (2012). Spåren av Dalarnas medeltida vägnät. *Årbok for Norsk Vegmuseum 2012*. 73-93
https://uploads.naturkartan.se/uploads/production/article/pdf/1561/Montelius_Sp%C3%A5ren_av_Dalarnas_medeltida_v%C3%A4gn%C3%A4t._NVM_%C3%A5rbok_2012.pdf
- Nassauer, J.I. (1995). Messy Ecosystems, Orderly Frames. *Landscape Journal*, 14(2), 161-170.

- Nationalencyklopedin (u.å). *Kavelbro*.
<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/kavelbro> [2026-02-18]
- Naturkartan (u.å.a). *Dyarna och Gröngarnsåsen*. https://www.naturkartan.se/sv/uppsala-lan/grongarnsasenochochyarna?fbclid=IwY2xjawPgHLJleHRuA2FlbQIxMQBzcnRjBmFwcF9pZAEwAAEeNb9baRxHoI1BKngIIwhYsraqPqJHYqG_PTYWupqOodHpEEZxOWDdK9sTgw_aem_EhvnGqqj48NFUv80qq-r5Q [2026-02-12]
- Naturkartan (u.å.b). *Smultronstället Hagudden vid Kyrkspången*.
<https://www.naturkartan.se/sv/uppsala-lan/smultronstalle-kyrkspangen> [2026-02-12]
- Naturvårdsverket (2007). *Friluftsanordningar - en vägledning för planering och förvaltning*. (Upplaga 3000 ex). Naturvårdsverket.
<https://www.naturvardsverket.se/globalassets/media/publikationer-pdf/1200/978-91-620-1257-6.pdf> [2026-02-02]
- Naturvårdsverket (2013). *Tillgängliga natur- och kulturområden*. (Rapport 6562). Naturvårdsverket.
<https://www.naturvardsverket.se/4ac239/globalassets/media/publikationer-pdf/6500/978-91-620-6562-1.pdf>
- Naturvårdsverket (2025). *Tillgänglig natur för alla*.
<https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/friluftsliv/sveriges-friluftslivsmal/tillganglig-natur-for-alla/> [2026-01-20]
- Petersson, E. (2025). Resande längs uråldriga leder. *Populär Historia*.
<https://popularhistoria.se/sveriges-historia/medeltiden/resande-langs-uraldriga-leder> [2026-02-18]
- SVT (2019). Tre kilometer spång och stig – här är Uppsalas nya strandpromenad. *SVT Nyheter*, 15 november. <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/uppsala/vardsatra-strandpromenad-invigd-knyter-ihop-langre-promenadstrak> [2026-03-04]
- Thompson, I. (2000). Aesthetic, Social and Ecological Values in Landscape Architecture: a Discourse Analysis. *Ethics, Place & Environment: A Journal of Philosophy and Geography*, 3:3, 269-287. <https://doi.org/10.1080/713665903>
- Uppsala kommun (2025). *Strandpromenaden i Vårdsätra*. <https://www.uppsala.se/kultur-idrott-fritid/plats/vandringsleder-stigar/strandpromenaden-i-vardsatra/> [2026-02-13]

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU kan publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver i sådana fall godkänna publiceringen. I samband med att du godkänner publicering kommer SLU även att behandla dina personuppgifter (namn) för att göra arbetet sökbart på internet. Du kan närsomhelst återkalla ditt godkännande genom att kontakta biblioteket.

Även om du väljer att inte publicera arbetet eller återkallar ditt godkännande så kommer det arkiveras digitalt enligt arkivlagstiftningen.

Du hittar länkar till SLU:s publiceringsavtal och SLU:s behandling av personuppgifter och dina rättigheter på den här sidan:

- <https://libanswers.slu.se/sv/faq/228316>

JA, jag, Lili Banks har läst och godkänner avtalet för publicering samt den personuppgiftsbehandling som sker i samband med detta

JA, jag, Sofia Hillerström har läst och godkänner avtalet för publicering samt den personuppgiftsbehandling som sker i samband med detta

NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse till att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.